

## РЕЦЕНЗИЯ

От **доц. д-р Надежда Илиева**, секция „Икономическа и социална география“, департамент „География“, Национален институт по геофизика, геодезия и география при БАН (член на научното жури, определен със Заповед №РД38-167 от 21.03.2019 г.).

Тема на дисертационния труд: **„Трансформация на градското пространство в постсоциалистическите градове, на примера на София, Букурещ и Братислава“**, представен за присъждане на образователна и научна степен „Доктор“

**Научна област** – 4. Природни науки, математика и информатика

**Научно направление** – 4.4. Науки за Земята (Икономическа и социална география)

**Докторант:** Калоян Петров Цветков, докторант към катедра „Социално-икономическа география“, Геолого-географски факултет, СУ „Св. Климент Охридски“.

**Научен ръководител:** доц.д-р Георги Бърдаров

**Нормативна уредба:** Настоящата рецензия е разработена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България – ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски“.

Калоян Цветков завършва средното си образование в Национална природо-математическа гимназия „Акад. Любомир Чакалов“ гр. София през 2006 г. През 2010 г. се дипломира като бакалавър по география, с учителски профил в Геолого-географски факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“. През 2012 г. придобива магистърска степен по география – Регионално развитие и управление. През 2015 г. е приет за редовен докторант в катедра „Социално-икономическа география“. Зачислен е със Заповед № РД20-268 от 29.01.2015 г., като за научен ръководител е определен доц.д-р Георги Бърдаров. Понастоящем работи като асистент в същата катедра. Професионалният му опит включва още работа като маркировач-лесофонд в „Пролес Инженеринг“ – София; Експерт програми и проекти към „Съюза на архитектите в България“, базов учител (специалист) към СУ „Св. Климент Охридски“ и младши учител в Международна гимназия Златарски, гр. София. Владее английски, испански и руски език. Участва в множество семинари, конференции и специализации, като например – Курс по социално предприемачество, Вупертал, Германия през 2017 г.; Развитие на

дигитални умения в класната стая, 2016 г.; Курс за писане на проекти по програма Еразъм +, Нюкасъл, 2015 г. и др.

Постсоциалистическите общества едновременно са изправени пред три основни трансформации, в резултат на които настъпват сложни структурни промени в градовете: 1. Трансформация от тоталитарно към демократично общество, от планова към пазарна икономиката 2. Трансформация от индустриална към постиндустриална икономика и общество 3. Трансформация от изолирана към интегрирана световната икономика. Появяват се нови модели на социално-пространствена диференциация, които са резултат от нарастващите неравенства в доходите, като последните са били силно „притъпени“ по време на социализма. Постсоциалистическите градове се отличават със свои специфични особености на преход към пазарна икономика, които неминуемо се отразяват върху трансформацията на градското пространство. Сред предимствата, които придобиват жителите след 1989 г., могат да се посочат: социална свобода, по-голяма жилищна мобилност, възможност за по-големи доходи в резултат от нарастването на инвестициите от чуждестранни капитали и отварянето на пазара и др. Могат да се посочат и някои недостатъци: нарастване на социално-икономическите диспропорции в сравнение с предходните години, когато съществува много по-балансирано разпределение на доходите, промяна в качеството и размерът на жилищното пространство, жизненият стандарт и т.н. След 1989 г. промените в пространствените структури на европейските постсоциалистически градове са значителни и са свързани в ревитализация и комерсиализация на сгради в градските центрове, реституция, изграждане на търговски центрове и нови жилищни райони в градските покрайнини, интензивни процеси на субурбанизация, диференциация на социалното пространство и др. Тези процеси променят пространствената структура на градовете и отразяват дълбоките социални и икономически промени в тях.

### **1) Обща характеристика на дисертационния труд**

Представеният дисертационен труд е с обем 228 стандартни страници, включително списък с използвана литература и приложения. Списъкът с литературата включва 159 източника (в т.ч. 72 източника на кирилица, 87 – на латиница); 21 нормативни, стратегически и документални източници и 10 интернет адреса. Текстът съдържа 36 таблици и 67 фигури. След основния текст са включени 14 приложения.

В структурно отношение дисертацията е обособена в увод, четири глави, заключение, списък с използваната литература и приложения. Изложението следва логическата последователност при изпълнението на поставените задачи. Отделните глави са добре балансирани в общия обем на дисертационния труд.

*Уводът* е с обем 5 страници. В него са изяснени актуалността на темата, обекта, предмета, целта и поставените задачи. Подчертано е значението на градовете в развитието на съвременния свят. Целта е формулирана на страница 3 и 4 и е свързана с проследяване и анализиране на промените в градското пространство, устройството на територията и функционалните урбанизирани ареали на София, Братислава и Букурещ. За постигнето на поставената цел са формулирани шест задачи, които следват основната структура на дисертационния труд.

**ГЛАВА ПЪРВА** „Теоретико-методологични основи на изследването“ е с обем от 46 страници. В *първа точка* „Методология на изследването“ е представена в графичен вид концептуалната рамка на изследването, с основните етапи при разработването на дисертационния труд. Направен е подробен обзор на литературата на стр. 6-9. Описани са подходите и методите използвани при разработката на отделните глави. Направена е обосновка при използване на конкретните методи в отделните етапи на изследването. Описани са пространствени данни и софтуер, включително и приложението Modelbuilder, използвано за автоматизиране на процеса по агрегиране на ФУА, с отделните стъпки. Във *втора точка* е изяснена същността на понятията трансформация, преход, реформация, реструктуриране на основата на прегледа както на българската, така и на чуждестранната литература. В *трета точка* са разгледани основните понятия при изследване на географското пространство – същността на географското пространство, урбанизирана територия, агломерация, видове агломерации, мегалополис, ареал, зона, функционален урбанизиран ареал, селищна мрежа. В *четвърта точка* са проследени теориите, концепциите и моделите за развитие на градовете (модел на идеалния град; моделите на утопистите; модел на града от 19 век; град на бъдещето; град-градина; теория за линеален град; теория на радиално-концентрична структура; Атинската харта; теории и концепции на градското развитие след Втората световна война)

**ВТОРА ГЛАВА** „Архитектурни и градоустройствени промени в София, Букурещ и Братислава от края на 19 век до 1990 г.“ е с обем 54 страници. В първа точка на втора глава са разгледани архитектурно-градоустройствения облик и модернизацията на София, Букурещ и Братислава до Втората световна война. Подчертани са различията на трите града в резултат на особеностите в историческото им развитие. Проследени са основните фактори, които оказват влияние върху промяната на облика на трите града, развитието на транспорта, разработването на градоустройствените планове, причините за изработването, прилагането или отхвърлянето им, отделните етапи в промените на облика на столицата ни, които са тясно обвързани с настъпилите промени в стопанското, демографското, културното развитие на страната и в частност на столицата, политическата обстановка, военните конфликти, бежанските вълни и др. и отражението им върху развитието на отделните функционални зони в градското пространство. В точка втора „Политически промени и отражението им върху градоустройството и пространствената експанзия на София, Букурещ и Братислава от Втората световна война до 1990 г.“ са проследени промените в градската структура на трите града под влияние на промяната в идеологическата система, политическите особености, икономическите процеси. Разграничени са три подпериода в развитието на гр. София от гледна точка на политическата ситуация в България. Първият подпериод е от 1944-1956 г., свързан с налагането на новата власт и порядки в страната и завършва с Априлския пленум на БКП. Вторият подпериод е свързан с т.нар. линия на десталинизация от 1956-1971 г. и третият подпериод – 1971-1990 г или т.нар. период на Зрелия социализъм. Направен е анализ на отделните функционални системи и тяхната пространствена структура, промените в градоустройствените планове, тяхното прилагане, пространствената експанзия на градовете и връзките им с останалите части на страната въз основа на приетия, териториално-устройствен план, влиянието на демографските фактори при вземането на тези решения, развитието на транспорта, икономическото развитие, като резултат на засилената индустриализация и др.

**ГЛАВА ТРЕТА** „Трансформации в градското пространство на София, Букурещ и Братислава, в резултат от политико-икономическите промени в Европа след 1990 г.“ е с обем 60 страници. В точка III.1. е направен анализ на политико-икономическите промени в страните от Източния блок след падането на Берлинската стена – промяната в

икономическата обстановка и политическите трансформации. В точка III.2. е направен анализ на функционалните промени и трансформации в градското пространство на София в постсоциалистическия период. Проследените са тенденциите в демографското развитие, обхвата на Софийската агломерация според различни автори, пространствената експанзия на града и разширяване на връзките на столицата със съседните населени места, промените в градската среда, обвързани с политиките и особеностите в новите градоустройствени постановки, процесите на реституция и приватизация и техните многоаспектни последствия, влиянието на новите правила и норми за териториално и селищно устройство; функционалните промени, свързани с развитието на стопанството и промените във формата на собственост; развитието на крайградското земеделие, промените в отрасловата заетост, териториалната организация на промишлените предприятия и тяхната специализация, промените в функционалното предназначение на площите в отделните градски райони в резултат на реституцията, процесите на деиндустриализация и др. Периода 1997-2007 г. е определен като период на икономическо съживяване на града или като преходен, тъй като той съвпада с първите години на икономически растеж след 1989 г. След 2007 г започва нов период в развитието на София, в резултат на приемането на България в ЕС. Проследено е влиянието не само на вътрешните фактори, но и на външните фактори като например големия дял на чуждестранните инвестиции и влиянието им в трансформацията на градското пространство. На базата на прогноза на населението са открити основните предизвикателства, пред които е изправена София и гравитиращите към нея общини в нейното икономическо, инфраструктурно и социално развитие. Разгледана е промяната в отделните функционални системи на градското пространство. В точка III.3. е анализирана пространствената експанзия на Букурещ и функционални промени в развитието на градското пространство след Втората световна война. В точка III.4. е проследено урбанистичното развитие и градоустройствените промени в Братислава след 1990 г. Постсоциалистическите трансформации са анализирани в три основни направления: стопанство, население и вътрешна пространствена структура, като резултат от деиндустриализацията, интернационализацията на икономиката, промяната в икономическия профил, демографските тенденции, процесите на субурбанизация и др.

**ГЛАВА ЧЕТВЪРТА** „Пространствени изменения във ФУА на София, Букурещ и Братислава“ е с обем 20 страници. В тази част от дисертационния труд въз основан на пространствените данни и номенклатура на Urban atlas са проследени пространствените изменения на основните класове земно покритие във ФУА на София, Букурещ и Братислава след 2006 г.

В **ЗАКЛЮЧЕНИЕТО** са отразени основните резултати от изследването в научно-познавателно и практическо направление.

### **2) Литературна осведоменост и теоретична подготовка на кандидата**

В представения дисертационен труд много добро впечатление прави обстойно представената изученост на разглежданата проблематика. Това показва, че докторантът е подробно запознат с научната литература, което се вижда и от набора от използвани литературни източници. Добрата теоретична подготовка на докторанта проличава при изясняване на основните понятия, засегнати в дисертационния труд и подбора на използваните методи на изследване.

### **3) Методичен подход**

Дисертационният труд е написан на висок научен стил. Информационните източници са достатъчно детайлни за да се направи подробен времеви и пространствен анализ на трансформациите в градското пространство на градовете София, Братислава и Букурещ. Използван е разнообразен инструментариум, прилаган в различни научни направления – география, социология, геоурбанистика, архитектура, история и др. Представен е алгоритъм на изследването на страница 6, който следва една сравнително логична обвързаност между отделните глави на дисертационния труд, и води до успешното изпълнение на поставената цел. Подбрани са разнообразни методи и подходи – пространствен и системен подход, описателен метод, сравнителен метод, метод на анализ и синтез, математическа статистика, дистанционни методи, картографски метод, ГИС, анкетни и теренни проучвания и др. Използвани са различни източници на информация, включително и редица стратегически планове и документи – общински планове за развитие, общи устройствени планове, интегрирани планове за градско възстановяване и развитие, данни от Евростат, НСИ, сателитни изображения, ортофотоизображения, данни от количествени изследвания, Urban atlas, научни публикации свързани с проблематиката и др.

#### **4) Значимост и убедителност на получените резултати, интерпретации и изводите**

Дисертацията поставя значим и недостатъчно изследван научен проблем, като се има предвид, че изследванията в областта на геоурбанистиката са рядкост през последните години. Получените резултати и формулираните изводи се базират на направения задълбочен анализ на процесите на градска трансформация за един сравнително дълъг период от време. Те са ясно, точно и коректно формулирани. Отразяват резултатите от направеното изследване. Достатъчно пълно и точно е систематизиран и изяснен понятийно-терминологичния апарат. Представена и приложена е оригинална методология при изследване на пространствено-времевите изследвания в трансформацията на градското пространство. Систематизирани и оценени са научните теории в областта на градската трансформация. Направено е проучване и са анализирани основните теории, концепции и практики в градското планиране по време и след социалистическия период на развитие. Направен е анализ на историческото и пространствено-архитектурно развитие на градовете Братислава, София и Букурещ. Изведени са позитивните и негативните процеси в развитието на градските пространства. Доказана е причинно-следствената връзка между етапите на социално-икономическото развитие на страната, възприетата идеологическа система и нейното отражение в преструктурирането на градското пространство. Промените във вътрешната структура на трите града е разгледана в четири етапа като са открити различните темпове в нарастването на градовете. Направен е анализ на трансформацията на градското пространство, през периода от края на 19 век до 1945 г.; от 1945 до 1990 г. и след 1990 г., като тези промени са преплетени през настъпилите съществени изменения в идеологията, политическата конюнктура и икономическата система на трите държави. Направен е анализ на промените в земното покритие въз основа на данни от Urban atlas след 2006 г. за трите моделни града.

#### **5) Критични бележки върху дисертационния труд**

Препоръчително е точка I.1., в която се разглежда Методологията на изследване да се премести след точка I.4. Логично е методологията на изследване да се дефинира след изясняване на основните понятия, използвани в дисертационния труд и теориите, концепциите и моделите за развитие на градовете. Имайки предвид разглежданата проблематика на дисертационния труд в теоретичните постановки на изследването би

трябвало да се засегнат и някои основополагащи трудове за моделите на градската структура – на Park, Burgess, 1925; Hoyt (1928); Harris и Ullman (1945); Schnore (1965) и др.

Препоръчително е да се подсили сравнителния елемент, тъй като на места не се открояват различията между трите моделни града, които се разглеждат в дисертационния труд. До известна степен са посочени приликите, но трябва по-ясно да се открият разликите. Количествените промени в площните измерения на отделните функционални системи в трите столици не са детайлно разгледани. На някои места не си проличава ясно личната позиция на автора, а направените заключения се базират на изследвания направени от други автори, което до известна степен се обяснява с характера на проблематиката засегната в дисертационния труд. В бъдещите изследвания е препоръчително да се навлезе в по-голяма дълбочина на изследване на вътрешната структура на големите градове, не само в архитектурно и градоустройствено отношение, а да се вземе предвид динамиката в социалната поляризация на градското пространство.

#### **6) Характер на научните приноси**

Разработената в дисертационния труд проблематика, свързана с трансформацията на градското пространство в градовете София, Будапеща и Братислава са свързани както теоретични, така и практико-приложни приноси. Те са точно и подробно дефинирани в автореферата, които напълно приемам. Дисертационното изследване обобщава и систематизира съществени изводи за състоянието, тенденциите в пререструктурирането на градското пространство на трите разглеждани столици, които могат да послужат особено за гр. София, при разработването на планови и стратегически документи за бъдещото развитие на градското пространство, за основа при разработването на политики и формулирането на решения за развитието на градското пространство, което прави този дисертационен труд полезен, както за теорията, така и за практиката.

#### **7) Оценка на качеството на научните трудове, отразяващи изследванията на дисертацията**

Авторефератът и представените публикации отговарят на изискванията и отразяват постигнатите резултати в дисертационния труд.

#### **8) Мотивирано заключение**



Представената тематика не е достатъчно проучена в такава дълбочина и в такъв времеви и пространствен диапазон. Дисертационният труд е самостоятелно научно изследване, обработен и анализиран е значителен емпиричен материя, като са използвани разнообразни литературни източници и методи на изследване. Изложението се откроява както със своята прецизност при обработка и анализ на емпиричните данни, така и с умението на докторанта да интерпретира получените резултати.

**Калоян Цветков притежава изявен интерес към научните изследвания. Представеният дисертационен труд е актуален, дисертабилен и в завършен вид. От направения анализ и получените резултати се вижда, че формулираната цел е успешно изпълнена. Смятам, че дисертационният труд е посветен на значим научен проблем от теорията и практиката, притежава необходимите качества и са постигнати значими научни резултати. На това основание предлагам на уважаемото научно жури да присъди на Калоян Петров Цветков научно-образователната степен „Доктор“.**

Гр. София

3.06.2019 г.

.....

Доц.д-р Надежда Илиева